

**Turizmni barqaror rivojlantirishda raqamlashtirishning o'ziga xos
xususiyatlari**

Otajonov Shahzodbek Xushnudovich

UrDU Ijtimoiy-iqtisodiy fanfare fakulteti 222-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizmni barqaror rivojlantirish, shuningdek barqaror turizmning ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari, o'zbekistonda turizmni barqaror rivojlantirish mehanizmi bosqichlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion boshqaruv, transformatsiya, barqaror turizm, ekoturizm, aholi ishchi kuchi, atrof-muhitni boshqarish, O'zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirish.

Turizm boshqa sohalardan farq qiladi, bu juda murakkab soha. Oddiy fuqaro uchun oddiy dam olish maskanida bir necha kundan tortib badavlat kishilar uchun hashamatli dam olishgacha, kam byudjetli sayohatchilar uchun ham, bozorning yuqori segmentlari uchun ham xizmatlarni taklif qiladi. Xarakterli jihati shundaki, turizmdan olinadigan foyda har doim ham xarajatlarni o'z zimmasiga olganlar tomonidan qoplanmaydi. Eng yirik korporatsiyalar arzon ishchi kuchidan foydalanib, rivojlanayotgan mamlakatlarda yangi ob'ektlar qurishga sarmoya kiritib, katta foyda oladi va mahalliy aholining farovonlik darajasi deyarli oshmaydi.

Turizm ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim o'rin tutadi, qo'shimcha ish o'rinlari yaratilishini, ish bilan bandlikni ko'payishini va mamlakat aholisining farovonligini oshirishni ta'minlaydi va multiplikator ta'siri tufayli iqtisodiyotning o'sishiga ta'sir qiladi turistik kompaniyalar xizmatlari, jamoaviy turar joy ob'ektlari, aloqa, savdo, transport, esdalik sovg'alari va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarish, oziqovqat, qishloq xo'jaligi, qurilish va boshqa sohalar kabi iqtisodiy faoliyat

sohalarini rivojlantirish. Shunday qilib, turizm Rossiya Federatsiyasi hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun katalizator hisoblanadi. Hozirgi vaqtda turizm sanoati jahon iqtisodiyotining jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, yangiliklardan foydalanish nuqtai nazaridan istiqbolli, shu bilan birga turizm sohasidagi yangiliklarga etarlicha e'tibor berilmayapti. Shuni ta'kidlash kerakki, sayyohlik kompaniyalarining o'z-o'zidan o'sishi va turistik xizmatlarning past sifati. Hukumat tomonidan turizm faoliyatini moliyaviy kafolatlar mexanizmi orqali tartibga solish bo'yicha sa'y-harakatlariga qaramay, litsenziyalash faoliyati o'rniga, ushbu tartibga solish kompaniyaning turistlarga xizmat ko'rsatish majburiyatlari bo'yicha barqarorligiga ta'sir qiladi. Ushbu jihat taqdim etilayotgan xizmatlarning sifatini hisobga olmaydi. Umuman olganda turizm sanoatining innovatsion faoliyatini boshqarish va ayniqsa korxonalar tomonidan innovatsiyalarni joriy qilish orqali turistik mahsulotni takomillashtirishni taklif qilamiz. Shuningdek, turizm sanoatini boshqarishda, kompaniyalarning tijorat faoliyati barqarorligi va yanada sifatli xizmatlar ko'rsatishdan tashqari, turoperatorlar sonini hisobga olish, sohani tashkil etish darajasini baholash va shunga muvofiq usullarni ishlab chiqish kerak aniq vazifalarga qarab ularning sonini optimallashtirish. Shu bilan birga, iqtisodiyotning turizm sohasining innovatsion faoliyatini o'rganishga etarlicha e'tibor berilmaydi, korxonalar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari va mintaqaviy xususiyatlar to'liq hisobga olinmaydi. Innovatsion faoliyatni boshqarish muammolari alohida elementlar bo'yicha ko'rib chiqiladi va uni ta'minlash uchun barcha vazifalarni hisobga olmaydi. Mavjud ishlar innovatsiyalarni boshqarishning individual muammolariga umumiy yondashuvlar darajasida boshqaruvning nazariy va uslubiy jihatlarini ochib beradi. Innovatsiyalarni boshqarish mexanizmi va turizm sohasidagi korxonalarining innovatsion rivojlanishini boshqarish tizimini shakllantirish bilan bog'liq muammolarning aksariyati hali ham to'liq hal etilmagan. Ushbu

muammolarni nazariy va uslubiy echimiga bo'lgan ehtiyoj tadqiqotning maqsad va vazifalarini belgilab berdi. Ushbu tadqiqotning maqsadi turistik klaster shaklida innovatsion tashkiliy tuzilmani yaratish orqali multiplikator ta'sirining ta'sirini hisobga olgan holda, xarajatlarni qisqartirish vositasi yordamida turizm sohasidagi innovatsiyalarni boshqarish tizimini takomillashtirishdan iborat. yangi innovatsion mahsulot bilan yangi bozorlarga chiqish orqali chegara mintaqasi iqtisodiyotining o'sishi va o'sishiga olib keladi.

Turizmni barqaror rivojlantirish raqamlashtirish ning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

1. Turizmni shuhratli joylarga yo'naltirish: Raqamlashtirish, turizm potensialiga e'tibor qaratadi va shuhratlarni, me'yorka obro'si, tabiiy manzaralar va tarixiy joylar kabi turistlarning qiziqishi yuqori joylarga aylantirishga imkon beradi.

2. Ma'lumotlar analitikasi: Raqamlashtirilgan ma'lumotlar analitikasi, turizm sohasidagi tendentsiyalarni aniqlashga yordam beradi. Bu ma'lumotlar, turistlarning mamlakatga kelish vaqtini, ko'plab sanoat sohalarini va boshqa turizm tushunchalarini aniqlashga imkon beradi.

3. Turistik rejimlar va qonunlar: Raqamlashtirilgan ma'lumotlar, shaxslar bilan birgalikda turistik rejim va qonunlarni rivojlantirishga imkon beradi. Misol uchun, bu ma'lumotlar sayohatchilar uchun vizalarni osonlashtirish yoki shaxslar uchun yangi turistik loyihalarni rivojlantirishda foydalanilishi mumkin.

4. Marketing strategiyalarni ishlab chiqish: Raqamlashtirilgan ma'lumotlar, turizm sanoatida marketing strategiyalarini ishlab chiqishga imkon beradi. Bu ma'lumotlar, qaysi turistik ob'ektlar va tadbirlar ko'p mijozlarning qiziqishi yuqori

bo'lishini aniqlashga yordam beradi va bu bilan birga, reklama va marketing kampaniyalarini yo'lga qo'yishda muvaffaqiyatli bo'lishni ta'minlaydi.

5. **Infrastruktur rivojlantirish:** Raqamlashtirilgan ma'lumotlar, turizm sohasidagi talab va o'zbek miqyosidagi infrastrukturning rivojlantirilishi uchun katta ahamiyatga ega. Bu ma'lumotlar, turistlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan transport vositalari, mehmonxona tuzilmasi va boshqa turistik xizmatlarni aniqlash uchun foydalaniladi.

6. **Sarmoya jalb etish:** Raqamlashtirilgan ma'lumotlar, sarmoya jalb etishning o'ziga xos xususiyatlari bo'lishini ta'minlaydi. Turizm sohasidagi iste'molchilar va sarmoyadorlar uchun bu ma'lumotlar, investitsiya yo'nalishi tartibida turistik loyihalarni tanlashda yordam beradi.

Raqamlashtirishning bu xususiyatlari, turizmni barqaror rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, turizm sanoati bo'yicha strategiyalar va qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari kabi turizm ham resurslarni sarflaydi, chiqindilarni hosil qiladi, ekologik, madaniy va ijtimoiy xarajatlar va foyda keltiradi. Turizm sohasida iste'mol va ishlab chiqarishning barqaror modellarini ta'minlash uchun ta'biy shaklida rejalashtirish, ta'sirni baholash va axborot almashinuvi sohasida iqtisodiy va tartibga solish choralarini amalga oshirish kabi sohalarda siyosatni ishlab chiqish bo'yicha milliy salohiyatni kuchaytirish zarur. Turizmning barqaror rivojlanishi, pirovardida, tabiatni muhofaza qilish, madaniyatni muhofaza qilish, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni amalga oshirgan holda butun hududning barqaror rivojlanishiga olib keladi. Ko'pgina tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, barqaror rivojlanishni amalga oshirish uchun umuman olganda, turizm va bunday rivojlanishning aniq miqdoriy

parametrlarini aniqlash kerak. Shu maqsadda Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) turizmni barqaror rivojlantirishning hal qiluvchi ko'rsatkichlari tizimini ishlab chiqdi, ularda barqaror rivojlanish konsepsiyasini davlat tomonidan amalga oshirish ko'rsatkichlari, antropogen faoliyatning atrof-muhitga ta'siri, shuningdek ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy ko'rsatkichlari sifatida nomoyon bo'ladi. Barqaror rivojlanishning eng muhim muammolaridan biri bu biologik resurslardan foydalanishdir. Shunday qilib, ekoturizm noyob va yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni muhofaza qilish bilan chambarchas bog'liq, chunki ularning aksariyati ekzotik bo'lib, ekoturizm ob'ektiga aylangan. Bu nafaqat hayvonlar va o'simliklarga, balki ekotizimlarga va umuman tabiiy komplekslarga ham tegishli. Aholining ishchi kuchi sifatida jalb etilishi ekoturizm loyihalarini amalga oshirishning muhim tashqi ta'siri bo'lib, mahalliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchlaridan biriga aylanadi. An'anaviy past samaradorlik va tabiatni ko'p talab qiluvchi tarmoqlarda ish o'rinlarini yaratishga urinishlar atrof-muhitga yukni asossiz ravishda oshirishi mumkin. Bundan tashqari, ekoturizm ko'proq mehnat talab qiladi, chunki u faol turizm faoliyatini tashkil etish bilan bog'liq. Muhim o'sish sur'atlari bilan sanoat bandlik muammosini hal qilishga ma'lum hissa qo'shmoqda.

Turizm sohasida atrof-muhitni boshqarish tizimlaridan foydalanish kerak. Bu faoliyat ifloslanish darajasini pasaytirish, sertifikatlashtirish va markalashni takomillashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish va qo'llashni o'z ichiga oladi. Turistlarni tashish va xizmat ko'rsatishda yangi texnologiyalardan foydalanish raqobatda kuchli dalil bo'lishi mumkin. Turizmni axborot bilan yoritishni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Internetdan keng foydalanish dunyoning deyarli istalgan mamlakatida bozorda taklif etilayotgan barcha turistik xizmatlardan ham, turizmning barqaror

rivojlanish konsepsiyasini amaliyotga tatbiq etayotgan xalqaro tashkilotlarning materiallaridan ham foydalanish imkonini beradi. Bularning barchasi turistik faoliyatning eng zararli va intensiv turlarini asta-sekin siqib chiqarishga olib keladi va bu turizm bozorining barcha ishtirokchilari orasida bir vaqtning o'zida sodir bo'lishi kerak.

Turizmni barqaror rivojlantirish uchun raqamlashtirishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish: Raqamlashtirish, turizm sohasidagi ma'lumotlar to'plamini to'plash va tahlil qilishga imkon beradi. Bu bilan, turistlarning xohlagan yoqimli joylarga, sayohat kategoriyalariga, iste'mol qilingan xizmatlarga qarab, turizmni rivojlantirish strategiyalarini belgilash mumkin.

2. Tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish: Raqamlashtirish, turizm sohasida faoliyat ko'rsatadigan tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish imkonini beradi. Ma'lumotlar almashtirish va ma'lumotlar analitikasi yordamida, turizm tashkilotlari bir-birlari bilan birgalikda ishlay oladilar va o'zaro foydalana oladilar.

3. Sayohat texnologiyalarini optimallashtirish: Raqamlashtirishning asosiy yutuqlaridan biri sayohat texnologiyalarining optimallashtirilishi imkonini berishi hisoblanadi. Turistlar uchun rezervatsiya sistemalari, mobil ilovalar, onlayn to'lovlar va boshqa texnologiyalar o'z vaqtida ma'lumotlarni taqdim etish va xizmatlarni sifatini oshirishga yordam beradi.

4. Marketing strategiyalarini belgilash: Raqamlashtirish, turizmni rivojlantirishda marketing strategiyalarini belgilash uchun muhim qo'llanma bo'lib hisoblanadi. Ma'lumotlar analitikasi yordamida, hedef doimiy tashkilotlarining

turizm turg'unligini tahlil qilish, narxlarni hisobga olgan holda reklama va marketing kampaniyalari tuzish imkonini beradi.

5. Mijozlarga maxsus xizmatlarni taqdim etish: Raqamlashtirilgan ma'lumotlar mijozlarning talablari va istaklarini tushunib chiqishda yordam beradi. Turistlar haqidagi ma'lumotlar, sayohat yo'nalishi bo'yicha maxsus takliflarni qo'llab-quvvatlashga imkon beradi.

6. Tahlil asosida rivojlanuvchi strategiyalarni belgilash: Raqamlashtirilgan ma'lumotlar asosida turizm sohasidagi rivojlanuvchi strategiyalarni belgilash mumkin. Bu strategiyalar sayohatning sezilarli trendlariga asoslangan holda ijro etishga yordam beradi.

Raqamlashtirish turizm sohasidagi faoliyatni yaxshilanishiga, marketing strategiyalarini belgilashga va mijozlar uchun maxsus xizmatlarni taqdim etishga yordam beradi. Bu esa turizmni barqaror rivojlantirishning muhim qismlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ajayev G. Ekologik turizm. Pavlodar: Kereku, 2016. [Elektron resurs]: URL: <http://library.psu.kz/fulltext/buuk/b2430.pdf> (kirish sanasi: 09/10/2019).

2. Gorshkov D. Ekoturizm jahon sayyohlik bozorining chorak qismini egallagan. [Elektron resurs]: URL: <https://www.bfm.ru/news/410623> (kirish sanasi: 09/10/2019)

3. UNWTO, "Bozor segmentlarining global prognozlar va profillari", Turizm 2020 Vision, vol. 7 (Madrid: UNWTO, 2001).

4. A. Soliyev, M.R. Usmonov. "Turizm geografiyalar". SamSI, 2005 yil.